

ՀԻՒՍԻՍԱՓԱՅԼ ՕՐԱԳԻՐ

Մեղու Հայաստանի ըստած թիֆլիզու պատուական լրագիրը՝ բաւական երկար ժամանակէ իվեր՝ անուանեալ Հիւսիսափայլ ամսատետրին յախուռն գրուցուածքներէն մէկքանին սկսեր է հերքել. որով եւ ընդհանուր ազգիս շնորհակալութեանը արժանի է:

Այս անգամ Մեղուն 45-երորդ թուահամարին մէջ մէկ ոտանաւոր մը կարդացինք նոյն ամսագրոյն վրայ (ինչպէս որ յայտնի կերելի), Հախ-Վերդի Հախ-Նազարեանց ստորագրութեամբ, յորում գեղեցիկ եւ ազդու պարզութեամբ մը Հիւսիսափայլին հոգին կնկարագրէ. եւ անոր ետեւէն պարոն Սկայորդին աւելի եւս ազդու հատուածով մը Հիւսիսափայլին քանի մը սկզբունքները քաջութեամբ կհերքէ:

«Մասեաց Աղաւնիւն» իրեն տարեկան ընթացքը վերջացնելով, նոր շրջան սկսելուն մօտ՝ պարտք կհամարի ոչ եւս լուռ կենալ՝ երբոր կտեսնէ այսպիսի ծանր եւ վտանգաւոր ազգային խնդիրներուն օրէ օր աւելի բորբոքիլը. այլ ինքն ալ իւր կարծիքն ըսել կուզէ համարձակ, Հիւսիսափայլին հոգին, ոճը, լեզուն, ընթացքը, եւ ուրիշ ամէն մէկ յատկութիւնները օրինաւոր գրաւորական քննութեան տակ ձգելով: Յուսամք որ եթէ Հիւսիսափայլին փշմուղէն փոքր իշատէ տատանեալ փափուկ եւ ազգասէր խղճմտանքներ գտնուեցան, հաստատուին անոնք նաեւ մեր խօսքերէն, եւ չխոտորին ոչ յաջ եւ ոչ յահեակ Հայաստանեայց Լուսաւորչական սուրբ եկեղեցւոյ անարատ եւ ողջամիտ դաւանութենէն, եւ իրենց ազգին ու ազգութեանը վրայ ունեցած համարմունքէն ու եռանդէն, յետ տեսնելոյ յայտնապէս որ Հիւսիսափայլին դիտմունքը, ընթացքն եւ աշխատութիւնը՝ ուղղակի այս մեր ազգային դաւանութեան եւ ամենայն ազգային գեղեցիկ յատկութեանց դէմ պատերազմիլ, եւ ասոնք ջնջել փճացընել է:

Այս մեր քննադատութիւնը պիտի սկսիմք ուրեմն առաջիկայ Յունուարէն, եւ Հիւսիսափայլի առաջին ամսատետրակէն մինչեւ վերջինը: Առ այժմ դենք այս տեղ Մեղուն հրատարակած ոտանաւորը, եւ Սկայորդոյն հատուածը, յուսալով թէ այս երկրորդին պա-

տուական հեղինակը կներէ մեզի՝ եթէ միայն լեզուն փոքր ինչ փոփոխութեամբ կամայականայ յարմարցընեմք մեր ընթերցողաց մեծ մասին ախորժակին եւ հասկըցողութեանը:

«Լուր երկին եւ ունկն դիր երկիր. գորդիս ծնայ եւ բարձրացուցի, եւ նոքա գիս անարգեցին:»
ԵՍԱՅԵԱՅ Ա. ԳԼ. — 2:

«Հայաստան, խեղճ իմ Հայաստան, Լերդ ու Թոքս սիրովդ տրորվեցան. Մինչեւ յե՛րբ դու քընած Թըմրած, Կաս անձայն ականջդ խըցած:

«Ա՛խ, զարթի՛ր անբաղդ Հայաստան, Տե՛ս Թէ ինչ գըլխիդ վայ կարդան. Թուք ու մուր յերկրիս չըմնաց Որ չըտան քո սուրբ երեսաց:

«Քո որդիք, որդիք անարժան, Մոռացեալ ըզսէր քո անուան, Ունչս առեալ ամբարձեալ ըզձայն, Գոչեն. «Է՛հ, ի՛նչ է Հայաստան:»

«Զգիտենք, ի՛նչ է Հայաստան, Այ որդիք, որդիք կորըստեան. Նայեցէ՛ք իսարըն Մասեաց, Ուր Նոյ եւ իւրքըն ապրեցան:

«Հաշտութեան ուր եւ ծիածան Ողջունեաց ըզիրկեալ տապան. Ուր արդարն կանգնեաց զսեղան, Մատոյց զո՛հ Աստուծոյ անուան:

«Գիտեն զայս Ազգք եւ Ազինք համայն, Նախանձին ընդ բաղդ Հայկազեան. Զի եղեւ մերս Հայաստան Օրորան երկրորդ մարդկութեան:

«Մի՛թէ այս Հայոց չէ պարծանք, Ասացէք, որդի՛ք կորըստեան: Մէկ սար է ձեր Մասիսն գոված, Անպտուղ անարդիւն կանգնած. Հայոց այդ ի՛նչ պարծանք կըտայ, Ասենք Թէ անդ սուրբ տապան կայ:

«Հողն ու ջուրն, օգն Հայաստանին Ինչ մէկ բան գովելոյ ունին. Դաշտ ու ձոր չոր ու ցամաք են, Ծաղիկք ձեր եւ ոչ հոտ ունին:

«Լսո՛ւմ էք, դաշտեր ճիրակայ, Ծաղկնոց, ձորք, աղբիւրք Բիւրակնեայ. Սուրբ տեղիք դրախտին Ադենայ, Հաւատայք Թէ զայս ասէ Հայ:

«Թո՛ղ լըսեն էլի ես կասեմ,
Ասածիս այս էլ կաւեցնեմ.
Թէ Հայք
.

«Կաց եղբայր, ասա, դու ո՞վ ես
Որ այդքան արծակ համարծակ,
Չես նայում ո՛չ յաջ, ոչ յահեակ
Ու քո ձիդ անաի քըշում ես:
Հայ ազգի եւ Հայաստանի
Մի՞թէ տէր եւ դատաւոր ես:

«Ես Հայոց մեծ վարդապետն եմ,
Յեւրոպա ուսեալ կրթեալ եմ.
Շատ լեզու կատարեալ գիտեմ,
Հայոց մէջն ինծի հատ չունեմ:

«Ուրեմն իրաւունք ունիմ
Աներկիւղ բարձրացնել զձայն իմ,
Թէ Հայք չեն ազգ մեծ եւ ազնիւ,
Չունին յարգ եւ ո՛չ թէ պատիւ:

«Ոչ ուսումն եւ ո՛չ լաւ բաներ,
Թէ եւ փող ունին շատ անթիւ.
Բարք եւ վարք նոցա անարգ են,
Ոչ մէկ կերպ խելք ու շնորհք չունին:

«Գիտէի ես զայս ամենայն,
Հոգ տարայ տալ ցաւոյս դարման.
Շինեցի շատ Հայոց գըրքեր
Նոր լեզուով, լեզուով հեշտ ընտիր:

«Լեզուով՝ որ թէ՛ տղայ եւ թէ՛ ծեր,
Թէ գիտունք թէ խելագարներ
Մէկ անգամ թէ որ կարդային,
«Ապրի գրողն» պէտք է ասէին:

«Ինչ նոր նոր բառեր չըգըտի,
Ի՛նչ ո՛ճ, կարգ ես չըստեղծեցի,
Անխընայ ամէն մէկ բառին
Երկու թիւ կերպարանք տըլի:

«Կարճ, տըգեղ հայ բառերու տեղ
Օտարաց բառեր մէջ բերի.
Այսպէս երբ նոր լեզուն ստեղծի
Ամենի ուշն համոզեցի:

«Յետոյ մէկ ընտիր, խելացի
Օրագիր ազգիս բաշխեցի,
Ազգիս մէջ հրատարակեցի.
Փոխանակ իմ այսքան ջանքին
Ի՛նչ արին անողորմ Հայերն.
Օրագրիս պաշտպան ոչ եղեն:

«Նոր լեզուիս պատիւ չըտուին,
Էլի հին, կոպիտ, անճոռնի
Գրոց լեզուն գըժուած սիրեցին
Եւ շատ հակառակ բաներ խօսեցին:

«Մեծ ու փոքր զիս հալածեցին,
Իմ շանթերս, շանթերս ահագին
Թշնամեացս վնասել չկարացին.
Ես էլ այժմ որքան ոյժ ունեմ
Պէտք է որ ազգըս անարգեմ:

«Անարգի՛ր որքան եւ կամիս,
Գիտեմք որ հոգւով դու հայ չես.
Բայց քո բանք բզզում են ֆանֆից,
Որք միով հողմով հալածին:

«Մեր ազգի փառաց եւ վըշտաց
Կան երգողք որդիք Հայրենեաց,
Կեցցեն նոքա յաւէտ անսասան.
Կեցցեն, զայս կրկնէ Հայաստան:

ՀԱՍ-ՎԵՐԴԻ ՀԱՍ-ՆԱԶԱՐԵԱՆՅ.

«Մոսկով. 13 Հոկտեմբերի 1860 ամի:—Մոսկովէն
նոր համբաւ կապասեմ, նոր ազգային անցքեր, դի-
պլոմաճներ... իրաւունք ունիմ սպասելու եւ պա-
հանջելու որ հաղորդեմ ձեզ զայն: Բայց առի՛ ճես,
որ առ այժմս տեղոյս ազգային կենաց վերաբերեալ
արժանի ուշադրութեան համբաւ չունիմ, բաց իզրա-
ւորական վասակոց: Եւ նշմարիս. գրաւորական
վասակներ շատ եւ շատ կան այս տեղ... Եւ ճիշդ-
սի վասակներ... կայ, զոր օրինակ երբ ձեզ յայտնի
է սիրելի ընթերցող (ինչ կրթեմ, իհարկէ յայտնի է),
ընդհանուր ազգիս լուսաւորութեան եւ դաստիարա-
կութեան ծառայող օրագիր, ընդ անուամբս «Հիւ-
սիստիայ» այսինքն Հիւսիսայգ, կամ Հիւսիսային
Արշալոյս, որ արդէն երեք ամիս է կհրատարակուի,
եւ ճիշդ յառաջ երբայ, այնքան... այնքան...
բայց ինչ այնքան... իհարկէ ըսելու էք. երեւի քե՛
լուսաւորութիւնը կհաւաքէ բոլոր աշխարհիս վերայ
սփռուած ազգիս մէջ, իմաստասան, իճանկասան,
յեզիպոս, յԱրաբիա, իՊարսկաստան, իՀնդկաստան,
իԳաղղիա, իԴերմանիա, յԱնգղիա, եւ վերջապէս՝
կարելի է րէ եւ յԱմերիկա եւս. բայց ներեցե՛ք, բո-
լորովին մոռցայ. պիտի ըսեի, եւ այն մերազնեայ
ժողովրդեան մէջ որ կբնակի լուսնին մէջ, զիսն զի
այն տեղ եւս՝ ըստ ասելոյ Պ. Նազարեանցին, բնա-
կիւն կան, որոց մէջ անկարելի բան է որ Հայ եւս
չգտնուի: Ճշմարիտ ըսիք. Հիւսիսափայլը կհաւաքէ
անօրինակ լուսաւորութիւն... այնպիսի լուսաւորու-
թիւն որ մեր ազգը, գուցէ եւրոպական ազգերն եւս,
մինչեւ ցայժմ ոչ միայն չեն ստացած, այլ եւ բնաւ
խակ ստանալու չեն՝ երբ կամենան շատանալ միայն
միւս օրագրով, որոց մէջ այնպիսի լուսաւորութիւն
կարող չէ գտնել ընթերցողը: Օրինակի համար, ցուցը-
նեմ Հիւսիսափայլին 10-երորդ տեսակին մէջ գրե-
նուած լուսաւորութեան քանի մի կայծեր:

«Մինչեւ ցայժմ ո՛վ լսած կամ կարդացած էր տեղ
մը քե՛ բովանդակ մեր ազգը ոչ միայն անկիրք է,
այլ եւ անբարոյախոս: Այս բանս առաջին անգամ
յայտնեց մեզի Պ. Նազարեանցը՝ իւր լուսաւորիչ օրա-

գրին 10-երորդ տեսակին մեջ, երես 322: Ուրեմն ո՞վ Հայկազուն, Հայրենասեր Հայկազուն, ինչ մունջ կ'եղած է, անհ լսեցե՛ք, *անկիրք էք դուք, անբարոյական էք*: Այս է ձեր պանծալի տիկնոջ (պատուանունը) այսուհետեւ: Ո՛վ որ իմանայ այս բան, նա նոյնժամայն առանձին եւրոպական լոյս մը է զանազան գիտութիւններու զաղափարներ ստանալով, հանաչելու է՝ քե՛ս ո՞վ է ինքը, որպիսի՞նք էք, *անկիրք՝ անբարոյական*. Եւ քե՛ս ինչ մեծ միջոց կ'բաժնէ զինքը ի՞նչ. Նազարեանցէ, որ քե՛ս ինքն էս Հայ է, բայց *անկիրք էս անբարոյական* չէ, վասն զի ինքը կրսէ քե՛ս «*ինքն *սգիների*, վայր *իվերոյ խօսողների* հետ գործ չունի*» ուրեմն կ'ենանակէ որ ինքը *սգի*, եւ *վայր իվերոյ խօսող* չէ. եւ ինչ որ ինքը կ'իստի է կ'հարգէ, այն ամենը հաստատ է եւ նմարիս. որովհետեւ ինքն է ըսողը, այս բաւական ապացոյց:

«Բայց կարելի է հարցնե՛ք՝ քե՛ս ինչ է պատահում որ Պ. Նազարեանցը այժմ այսպէս կ'ընչէ բոլոր ազգը, երբոր յառաջ միայն մէկ քանիսն կ'անուանէր. միքէ բոլոր ազգը բնամի դարձեր է նմա... Սորա պատասխանը կ'ընենք մի էս նոյն տեսակին մեջ, ուր կրսէ. «*Հիւսիսափայլը իւր մինչեւ այժմ բրած փորձերի հիւստի վերայ ստիպուած է խոստովանել, որ Հայոց հարսականքը ոչ քե՛ս քաջալերող է ձեռնու չեն հայկական գիտութեանը, այլ էս դրականապէս բնաւ մի է հալածող. եւ ինչո՞ւ. որովհետեւ մի ասիական մտածութեամբ Հայոց մեծասունքը մինչեւ այժմ «*նայում են գիտութեան վերայ որպէս մի անպատիւ աղախում վերայ, որի պատշտուն էր կատարել նոցա «ցանկութեան կամքը, անոյ խունկեր ծխելով նոցա «քին, գովասանելով եւ բարձրացնելով նոցա չը-գործած սխալագործութիւնք: Բայց մի գիտութիւն «(վերջապէս ասում է Պ. Նազարեանցը), որ ինքը նա-նայում է եւ յարգում է իւր անձը եւ գիտէ իւր բարձր «եւ սուրբ կոչումը, որ է լինել հաւատարիմ սպա-սաւոր նմարտութեան բանին, իհարկէ կարող չէ «յանձն առնուլ հանդիսանալ մեծասունքներին*»:*

«Իհարկէ, կրսեմ էս էս, ինչպէս կարելի է իրեն՝ հանդիսանալ մեծասունքներուն, ինչպէս կարելի է անպատիւ աղախնոյ պէս (քան զայս անելի լաւ համեմատութիւն չէր գտած Պ. Նազարեանցը), խունկեր ծխել այլոց, երբ (անելի լաւ) կարող է նա իրեն ծխել, ինչպէս որ կրսէ Հիւսիսափայլը՝ զինքը գովելով: Ասածիս հաստատութեան համար օրինակներ բերել աւելորդ է. վասն զի այլք ինձմէ յառաջ ցուցուցած են զայս: Եւ քեպէս այսպէս կ'իստի Պ. Նազարեանցը, բայց անհարկուսելի է որ նորա կարծեացը դեմ բան խօսողը (քե՛ս նմարիս խօսի), փոխանակ օրինաւոր պատասխան լսելով՝ նախասական էս տեղ ածականներ պիտի առնու, ինչպէս որ առի էս էս այլք: Ինչո՞ւ համար. նորա համար, որ էս ցուցուցի անկեղծաբար Պ. Նազարեանցին զաղափարներուն քիւրքիւրքը, նորա մեր ազգային պատմութեան վերայ բրած դատողութեան անուղղութիւնը. յայտնեցի էս քե՛ս կարելի չէ զերանաւերին մեր Մովսէս Խորենացիին անուանել առասպելապատում՝ առանց օրինաւոր

ապացոյցներ բերելով, եւ այլն: Ես՝ որ աղախնաբար անուանեմ խունկեր չծխեցի նորա քին, այսպէս անաւանախ եղայ. իսկ երբ գոնէ հանդիսանալ համար փոքր մի կ'ընդունի ծխի, այսինքն՝ էր գովել նորա օրագիրը, էր չցուցնէի նորա պակասութիւնը, այն ժամանակ՝ նմարիս կրսեմ, փառքի էս գովասանքի կ'հասնէի էս, որպէս հասաւ օր մը իմ բարեկամաց մէկը, որոյ վերայ կարելի է քե՛ս այլ անգամ խօսիմ: Այժմ անելիս այս է՝ քե՛ս երբոր օգուտի կուգայ բանը, Պ. Նազարեանցը կ'մոռանայ բոլորովին իւր ասածը՝ քե՛ս «*Չէ կարելի հանդիսանալ մեծասունքներին*», եւ գովասանքը էս այն կողմը կ'արձարնէ: Ժամանակաւ այս էս օրինակներով պիտի ցուցնեմ: Բայց այս քող մնայ այժմ: Նա կրսէ քե՛ս «*Մեր հարսականքը բնամի է հալածող էն, քաջալերող է ձեռնու չեն հայկական գիտութեան*» այսինքն կուգէ ըսել քե՛ս այն փողն որ դուք կուտաւ Հիւսիսափայլին տալարեանքը համար, այն փողը փոքր է, տուէք ձեր բոլոր հարսութիւնը, եւ այն ժամանակ՝ երբոր ձեր ոսկիները կ'ընեն իմ գրպանս՝ դուք կ'ուսատուրիք, այսինքն կ'իմանա՞ք՝ քե՛ս քաջ լինեն ամենքը *յիմար, սգի էս անբարոյական* են. եւ քե՛ս ձեր հաւատն կ'ընի յայնժամ նմարիս, ուղղափառ հաւատ, հաստատած *Աւետարանի հաստատման հիման վերայ*. Կարծես քե՛ս այժմ մեր հաւատն էս եկեղեցին հաստատած է *Ղուրանի* կամ քե՛ս *Թաքնուտի* հիման վերայ: Ո՛հ, Տէր Աստուած, դու տուր կարողութիւն համբերելու: Բայց այս դեռ ոչինչ է. տեսէ ինչէր կ'հարգէ եւ կ'ընէ Պ. Նազարեանցը: Նա կ'հարգէ եւ կ'ընէ՝ քե՛ս մեր եկեղեցուն պիտի է գործել *հեթորմա* (որպէս Լուսերը գործեց Կաթողիկոս կամ Հռովմէական եկեղեցուն), եւ կ'ընէ այսպէս. «*Երբ Հայոց եկեղեցին պէտք է այս «մեր կ'անող ժամանակին ղիմանայ, պահպանուի, «ապա անպատեմ պիտի էր նրան նորոգել իւր «հնացած եւ մաշուած կենդանութիւնը, միտ ղնելով «յառաջադեմ մարդկութեան պիտոյներին: Հայոց է-«կեղեցին պիտի է մի *հեթորմա* առնէր ոտքի մինչեւ «գլուխ, այսինքն մի ազգու *վերանորոգութիւն Աւետարանի հաստատման հիման վերայ*, իհարկէ ներքո-«ծելով արմատից դեպ իվեր:» Ի՞նչ կուգէ ըսել Պ. Նազարեանցը այս խօսքերով: Միքէ մեր եկեղեցին՝ որ հիմնուած է ինքնակին Լուսաւորչաց մերոյ՝ խորոց Առաքելոցն Թաղեոսէ եւ Բարդուղիմեոսէ, եւ պայծառացած է իՍ. Գրիգորէ Լուսաւորչէ եւ խորագան յաջորդաց նորա, կարծես է վերանորոգութեան կամ *հեթորմայի*: Միքէ հաւատք կամ եկեղեցին կ'ընայ հնանալ կամ մաշուիլ, որ կարօտ լինի վերանորոգութեան՝ միտ ղնելով յառաջադեմ մարդկութեան պիտոյներուն. կարծես քե՛ս հաւատք կամ եկեղեցին *սերունկ* կամ *սրտնայն* է, *ժիլէ* կամ *չէտպն* է, որ էր հնանալ կամ մոտանալ անցնի՝ փոխեմք, եւ մեր սրտին կամեցածին պէս ընենք: Չգիտեմ, ո՞վ տուէր է Պ. Նազարեանցին իշխանութիւն *հեթորմա* պահանջելու մեր եկեղեցուն համար. ո՞վ Կաթողիկոս կամ Պատրիարք կացուցէր է զինքը, որ այսպիսի հոգողութիւն կ'ընէր. մեր Հայեր... ո՞վ... քող ցուցը-*

նե: Գերմանացի միսիոնարները . . . մեք պարսկան չեմք նոցա լսելու: Մեք կուգեմք մինչեւ իման հաս-
սաս մնալ մեր առաքելականոց հաւատքին վերայ. մեք
Սուրբ Լուսաւորչի Արքային միտս հնազանդ եղած
եմք, եւ պիտի լինիմք առանց յորդորման եւ խրատ
կամ հարկի, մինչեւ մեր յետին շունչը, մինչեւ
մեր մահը:

«Պ. Նազարեանցը իւր օրագրին 9-երորդ տեսլիկն
մէջ կգրէ. «Սահակ Պարբեւացու եւ Մեսրոպ Մա-
րոցի արժանաւոր աշակերտներն մինը եր Կորին
Սեանչեիին, ինչպէս երեւում է, ազգով Վրացի եւ
Եպիսկոպոս Վրաստանի միմեկում:» Կորին Սեան-
չեիին ոչ երբեք Վրացի եղած է, եւ չգիտեմք՝ քե ինչէն
կհանէ զայս Պ. Նազարեանցը:

«Մեսրոպին համար Պ. Նազարեանցը կգրէ. «Մես-
րոպ Մաքրոսը ծնած է Տարօնի գաւառում, Հացե-
կաց գիւղի մէջ, որպէս որդի մի երեւելի մարդու,
«Վարդան անուն:» Մարդ ծնանելու ժամանակ կամ
որդի կլինի եւ կամ աղջիկ, բայց «ծնանիլ որպէս
որդի» բնաւ չեմք լսած (տես. 9, էջ 237):

«Մեր այժմեան վանորայի»՝ ըստ ասելոյ Պ. Նազա-
րեանցին, եւ «*դասարկապոս զգիտութեան եւ անգոր-
ծութեան կերակրանոց*: Թող հրնուին, ցնծան, բերի-
րին եւ ուրախանան մեր աբեղաներ» իրենց բնա-
կարանին այսպիսի պանծալի անուամբ կոչուելոյն
վերայ (տես. 9, էջ 235):

«Հայոց ժողովարդն է այժմ» ըստ հաստատութեան
Պ. Նազարեանցին «*հաղածասէր եւ փաւասիկոս բար-
ունեցող անկիրք ժողովուրդ*:» Մեծ պատիւ է այս եւ
նորա համար. վասնզի եւ նա *հայ* է ազգով, Կորինի
նման *վրացի* չէ (տես. 10, էջ 507):

«Ահա այսպիսի է Հիւսիսափայլին տարածած բոլոր
լուսաւորութիւնը:

«Սկայորդի:»

Եւ սակայն Հիւսիսափայլը տես թէ ինչ
կերպով կխօսի իւր վրայ 11-երորդ տետրա-
կին 384 երեսը.

«1858 բուականը արժանի է ոսկեղեն տառերով
«արձանագրուելու ամենայն բանասէր Հայկական յի-
«սասկարանի մէջ: Հայկական նոր գրականութեան
«պատմութիւնը այս բուականից պիտի սկսանի իւր
«առաջին շրջանը: Այս բուականին ծնաւ Հիւսիսա-

«փայլ օրագիրը (---): Ոչ մի օրագիր ոչ մի ազգի մէջ
«այնքան ազդեցութիւն չէ արած գրականութեան վե-
«րայ, այնքան բարի պատգամներ չէ բերած այսպիսի
«կարն միջոցում, որքան այդ բազմաթիւն օրագիրը,
«որ նիւսիսից փայլելով՝ մի ամենեւին նոր լոյս բախեց
«մեր կենդանի բարբառի վերայ (---), առաջին եւ զոր-
«աւոր պատգաւաւ դառնալով կենդանի ազգի մէջ կեն-
«դանի լեզուով խօսելու եւ գրելու: Նորա ոտք բարի
«եր եւ քերէ. նա երեւցաւ քե չէ Հայաստանի
«մէջ, իսկոյն ուրիշ շատ օրագիրներ սկսան բարձրա-
«նալ Հայկական գրականութեան հորիզոնում:»

Հիւսիսափայլի հեղինակին այսպիսի խօս-
քերը կարգալէն ետեւ՝ հարկ է որ Աղաւնին ալ
իւր պարտքը կատարէ՝ իրեն կարծիքն րսելով.
որպէս զի իմացուի թէ Հիւսիսափայլին այս պո-
ռոտախօս անձնագովութեանը եւ ոչ մէկ տողը,
եւ ոչ մէկ բառը կընդունի, վասն զի չկրնար
խաւարին լոյս րսել, եւ Աստուծոյ սպառնա-
նացած վային արժանի լինել. հարկ է որ ցու-
ցընէ թէ Հիւսիսափայլը յիշաւի 1858-ին ծնաւ
ազգիս մէջ, բայց իբրեւ հրէշ մը, եւ ոչ թէ լոյս
մը. հարկ է որ ցուցընէ թէ այդ *բազմաթիւն*
ըսած օրագրին *արդիւնքն* է խռովութիւն, պրդ-
տորութիւն, հակառակութիւն սերմանել ազ-
գիս մէջ. տգիտական մոլորութիւններ տա-
րածել ընդդէմ ազգային լեզուի, դաւանու-
թեան, պատմութեան եւ բնաւորութեան, ճըշ-
մարտութեան անուկով *ստորին* ծաւալել, *հիւ-
սիսային* լոյս րսելով լուստեական կրօնի վարդա-
պետութիւնները տարածել մեր խեղճ ազգին
վրայ: Այո. ահա ըստ մեր կարծեաց՝ այս կող-
մանէ անմոռանալի է 1858 թուականին մեր
ազգին գլխուն բերած *կարճասէր*՝ բայց նոր
պատիժը:— Բայց որպէս զի մեք ալ Հիւսի-
սափայլին պէս՝ առանց հիման եւ ապացուցի
խելքերնուս փշածը խօսած չլինիմք, առաջի-
կայ նոր տարւոյս սկիզբէն սկսիմք անոր
խօսքերուն վերլուծութիւնն ընել:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն Ա Ռ Ա Ծ Ն Ե Ր.

Ճշմարտութիւնը ոչ երբեք կարօտ է մոլորութեան, եւ շուքերը ամենեւին օգուտ չեն կրնար
ընել լուսոյն:

Ազնուական հոգին իրաւունք կուտայ պէտք եղած ժամանակը՝ նաեւ անոնց որ չեն ուզեր
բնաւ իրաւունք տալ իրեն:

Վրէժխնդրութեանց մէջ ամենէն զեղեցիկն ու ամենէն ծանրը ներումն է:
